371.013
Ш73

1605/—

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ШОСТАК Геннадій Володимирович

МУЗИКА МАСОВИХ ЖАНРІВ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ

13.00.01 – Теорія та історія педагогіки

БІБЛІОТЕКА
НПУ ім. М. П. Драгоманова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 1996

НБ НПУ
100207625

Дисертація є рукопис

Робота виконана в Українському державному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор Болгарський Анатолій Георгійович.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор Коваль Лариса Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент Хоренко Валентина Іванівна

Провідна організація – Інститут педагогіки АПН України.

Захист дисертації відбудеться "25" VI 1996 р. о 14^{30} годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 0I.33.08 при Українському державному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова / 252060, м.Київ, вул.Пирогова,9 /.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Українського державного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано "___" _____ 1996 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради – Долинська Л.В.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ: художньо-естетичне виховання як одна з основних форм духовного розвитку особистості є водночас необхідним аспектом інших елементів виховання, формування світогляду особистості. Специфіка такого виховання полягає в тому, що його кінцевою метою виступає гармонійно розвинена особистість. Воно спрямоване на активізацію творчих здібностей людини, на підвищення її загальної культури. Тому сьогодні художньо-естетичне виховання набуває особливого значення. На загальнотеоретичному рівні художньо-естетичне виховання розглядається як цілеспрямована діяльність, завдяки якій формуються та задовольняються естетичні, головним чином,художні інтереси та потреби школярів.

Невід'ємною частиною естетичного виховання є виховання музичне як визначальний чинник формування музичної культури особистості. Проблеми формування музичної культури розглядались у наукових працях Ю.Б.Алієва /формування музичної культури школярів-підлітків/, А.Г.Болгарського /формування інтересу до народної музики у підлітків на заняттях у ВІА/, Н.В.Гузій /формування музично-естетичної культури у школярів в умовах позашкільної початкової музичної освіти/, З.К.Кальніченко /формування у старшокласників потреби в музичній самоосвіті за допомогою шкільних дискотек/, Л.Г.Коваль /взаємодія вчителя і учнів у процесі формування естетичних відносин засобами музичного мистецтва/, А.Н.Сохора /співвідношення музичної культури суспільства і особистості/, Л.О.Хлєбнікової /складники музичної культури/. Однак дане питання потребує більш глибокого дослідження. Зокрема, в музичній педагогіці недостатньо відображена проблема формування музичної культури у підлітків засобами музики масових жанрів, яка користується широкою популярністю в підлітковому середовищі.

У педагогіці музичне навчання і виховання трактуються як процес організованого засвоєння основних елементів соціального досвіду, перетворених в різноманітні форми музичної культури. В даному дослідженні під музичною культурою розуміється складне інтегративне утворення, що включає в себе вміння орієнтуватись в різних музичних жанрах, стилях і напрямках, знання музично-теоретичного та естетичного характеру, високий музичний смак, здатність емоційно відгукуватись на зміст тих чи інших музичних творів, а також творчовиконавчі навички - співу, гри на музичних інструментах тощо.

Підлітковий вік характеризується прагненням до дорослості, до самоствердження, пошуку власного місця в житті, до самооцінки. Саме в цьому віці відбувається становлення певних ціннісних орієнтацій, формуються художньо-естетичні переваги, зокрема - музичні смаки й уподобання.

Як найважливіший фактор формування музичної культури підлітків розглядається музика масових жанрів. Під музикою масових жанрів в дослідженні слід розуміти музику, що користується широкою популярністю, характеризується відносною легкістю сприймання, доступністю та дохідливістю /естрада, танцювальні різновиди поп-музики, традиційна рок-музика, співана поезія/.

В сучасних умовах, завдяки розвитку музичної індустрії, музичні орієнтації підлітків формуються, головним чином, під впливом засобів масової комунікації, спілкування з однолітками, що призводить до споживання музичних зразків сумнівної естетичної якості, розрахованих на невибагливий смак завдяки легкості приймання /невибаглива мелодія, танцювальний ритм, елементарна простота гармонійної мови, близькість тематики змісту текстів/. Такі різновиди сучасної музики як естрадна пісня, "ПЕП", "диско"

та інші суто розважальні напрямки, що виконують не стільки естетичну, скільки комунікативну та фонову функції, користуються в підлітковому середовищі широкою популярністю, в той час як класична, народна, сучасна академічна музика, а також твори джазу і рок-музики, що несуть певне смислове навантаження, лишаються поза межами уваги підлітків.

Окрім того, програма з музики для загальноосвітніх шкіл, складена під керівництвом Д.Б.Кабалевського, що діяла протягом багатьох років, і адаптовані до неї програми колишніх республік СРСР не враховували явищ, що відбувались як в академічній, так і в масовій сучасній музиці, формально підходили до національних особливостей кожної республіки, були відірвані від їхніх національних культур. Все це призвело до появи суперечностей:

- між впливом музики "шкільної", вивчення якої передбачене шкільною програмою /класика, джаз/, та музики, що пропонується засобами масової комунікації /естрада, "диско", рок тощо/;

- між національним характером музичних культур кожної окремо взятої республіки та нині діючими в більшості загальноосвітніх шкіл програмами з музики.

У зв'язку з цим ми вважаємо за необхідне розробку спеціального курсу "Світова музична культура", який передбачав би вивчення явищ, що відбуваються в сучасній музиці, а також української академічної та масової музики.

ОБ'ЄКТ дослідження - педагогічний процес формування у підлітків музичної культури засобами музики масових жанрів.

ПРЕДМЕТ дослідження - система функціонування музики масових жанрів у підлітковому середовищі.

МЕТА дослідження полягає в розробці методики прилучення підлітків до класичної, народної та сучасної академічної музики

за допомогою музики масових жанрів. Реалізація цієї мети передбачає вирішення таких ЗАВДАНЬ:

- аналіз психолого-педагогічної та музикознавчої літератури з питань музичної культури, а також розвитку та функціонування масової музики;

- вивчення рівня музичної культури підлітків;

- розробка та впровадження системи функціонування музичної культури на уроках музики;

- розробка курсу "Світова музична культура".

В основу дослідження покладено таку ГІПОТЕЗУ: ефективне формування у підлітків музичної культури засобами музики масових жанрів може бути досягнуто шляхом розробки поетапної системи навчання, що передбачає створення у підлітків установки на сприймання музики масових жанрів; формування в учнів емоційно-оцінного ставлення до музичних цінностей та організацію музично-просвітницької діяльності підлітків на уроках музики та в позаурочний час.

МЕТОДОЛОГІЧНУ ТА ТЕОРЕТИЧНУ ОСНОВУ дослідження склали педагогічні ідеї українських композиторів та педагогів /М.Д.Леонтовича, М.В.Лисенка, К.Г.Стеценка/; теоретичні положення про музичну культуру та естетичне виховання вчених України та республік колишнього СРСР, педагогів /Ю.Б.Алієва, А.Г.Болгарського, Б.А.Бриліна, Н.М.Гришанович, Н.В.Гузій, О.Н.Дем"янчука, І.А.Зазюна, З.К. Кальниченко, Л.Г.Коваль, Н.А.Кутової, В.І.Петрушина, Т.П.Плесніної, В.О.Сухомлинського, Л.О.Хлєбнікової/; положення психологів про формування музичних здібностей /В.Ф.Волохова, Л.С.Виготського, Г.М.Зараковського, О.М.Леонтьєва/; праці соціологів, присвячені соціальним аспектам функціонування масової музики у суспільстві /Е.Є.Алексеєва, П.Ф.Андруковича, Г.Л.Головинського,

Т.Л.Голубєвої, Ю.М.Давидова, С.В.Дукова, С.Л.Катаєва, І.С.Кона, М.П.Мейнерта, М.Д.Саркітова, А.Н.Сохора, М.В.Сущенка/; аналіз масової музики мистецтвознавців /Л.Л.Григолія, С.Г.Гур"єва, О.М. Євтушенка,О.Г.Костюка, Л.Б.Переверзєва, Т.В.Чередніченко/ та музикознавців /Т.А.Діденко, І.Л.Набока, Г.Ю.Шестакова/.

МЕТОДИ дослідження: в дисертації було використано комплекс методів - вивчення та аналіз літератури з питань музичної культури і музики масових жанрів; опосередковане спостереження; слухова музична анкета; анкета тестування; метод математичної статистики; метод рейтингової оцінки.

БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ-- середня загальноосвітня школа с.Петропавлівська Борщагівка Києво-Святошинського району Київської області та спецшкола-інтернат № 5 м.Києва для сліпих.

НАУКОВА НОВИЗНА даного дослідження полягає в теоретичному обгрунтуванні можливостей використання музики масових жанрів у процесі формування у підлітків музичної культури; в аналізі та розкритті особливостей розвитку масової музики в Україні; в розробці системи діагностики рівнів музичної культури підлітків; в розробці спеціального курсу "Світова музична культура".

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ дослідження полягає в доповненні музичної педагогіки новим підходом розуміння поняття та структури музичної культури; у визначенні механізму формування у підлітків музичної культури засобами музики масових жанрів.

ОСОБИСТИЙ ВНЕСОК ДИСЕРТАНТА полягає у визначенні критеріїв низького,середнього та високого рівнів музичної культури, в аналізі різновидів та особливостей функціонування музики масових жанрів у світі та в Україні, в розробці методики діагностики сформованості музичної культури; в розробці програми факультативного курсу "Світова музична культура".

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ складає методична розробка програми музичного лекторію "Світова музична культура", яка може бути використана як у загальноосвітніх школах, так і в педагогічних вищих навчальних закладах.

ОБГРУНТОВАНІСТЬ та ВІРОГІДНІСТЬ результатів дослідження забезпечується методологічною обгрунтованістю теорії музичного виховання та методики прилучення підлітків до класичної, народної та сучасної музики засобами музики масових жанрів, використанням системи взаємодоповнюючих методів дослідження, можливістю співставити його результати з результатами інших досліджень, близьких до даної теми.

Дослідження здійснювалось поетапно протягом 1987-1994 рр.

На першому етапі дослідження /1987-1990 рр./ вивчався стан проблеми в теорії та практиці, розроблялися програма та методика експериментальної роботи, проводився констатуючий експеримент.

На другому етапі /1991-1994 рр./ здійснювався формуючий експеримент, оброблялись емпіричні дані, втілювалась в практику експериментальна програма "Світова музична культура".

НА ЗАХИСТ ВИНОСЯТЬСЯ такі положення:

- масова музика є фактором формування у підлітків музичної культури на основі прилучення учнів до класичної, народної та сучасної музики шляхом застосування музичних зразків, що належать до масових жанрів;

- музична культура підлітків характеризується високим, середнім та низьким рівнями, які визначаються наявністю музично-теоретичних знань та характером реакції на ті чи інші музичні твори;

- методика прилучення підлітків до класичної, народної та

сучасної академічної музики, суть якої полягає у використанні масової музики як "проміжного мосту" до сприйняття більш складних музичних форм;

- програма факультативного курсу "Світова музична культура", яка передбачає ознайомлення підлітків з основними жанрами, стилями та напрямками академічної, народної та масової музики.

АПРОБАЦІЯ теми здійснювалась шляхом опублікування наукових статей на сторінках журналу "Музика", проведення лекторію "Світова музична культура", ведення рубрики "Музыкальный клуб" на сторінках журналу для сліпих "Школьный вестник" /Москва/, а також виступів на звітних науково-практичних конференціях УДПУ ім. М.П.Драгоманова 1992 - 1995 р.

СТРУКТУРА РОБОТИ: дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, бібліографії та двох додатків. Зміст роботи викладено на 147 сторінках. Бібліографія налічує 204 першоджерела.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, об'єкт та предмет дослідження, мета, завдання, гіпотеза, методологічна основа, методи, база, наукова новизна, теоретичне і практичне значення, обґрунтованість та вірогідність дослідження, положення, що виносяться на захист, структура роботи.

У першому розділі - "Музична культура як педагогічна проблема" на основі вивчення та аналізу педагогічної, соціологічної, мистецтвознавчої та музикальної літератури розроблено категоріальний апарат дисертації, запропоновано власну трактовку понять "музична культура", "музика масових жанрів", "поп-музика", "рок-музика", запропоновано перелік функцій масової музики, розглядаються історичні та естетичні аспекти існування, розвитку та функціонування її різновидів, сформульовано особливості формування у підлітків музичної культури засобами музики масових жанрів.

В дослідженні розглядається педагогічний аспект музичної культури.

На сучасному етапі історичного розвитку нашого суспільства особливо актуальним уявляється завдання з формування духовної культури у підростаючого покоління. Важливий її аспект - культура музична. У зв'язку з цим виникає необхідність розгляду сутності самого поняття "культура". Цій проблемі присвячені праці філософів - Г.М.Волкова, О.О.Кривцуна, В.О.Разумного, В.К.Скатерщикова та ін. У їхніх дослідженнях культура інтерпретується як специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представленої в результатах і продуктах матеріальної та духовної праці, системі соціальних норм та установ, у духовних цінностях, а також у сукупності відношень людей до природи, між собою, до самих себе. Культура характеризує спосіб життєдіяльності окремого індивіду /особиста культура/, соціальної групи /молодіжна культура, національна культура/, суспільства в цілому. Культура поділяється на матеріальну та духовну. Духовну культуру в свою чергу можна поділити на моральну /етичну/, політичну, релігійну, естетичну і т.д.

У період становлення України та інших незалежних держав особливої важливості набуває поняття "національна культура".Однак це поняття в дослідженнях на теренах колишнього СРСР не отримало своєї теоретичної розробки. Причиною цього була ідея про "зближення" та "злиття" націй, що насаджувалась сім десятиліть про асиміляцію національних культур у "єдину інтернаціональну культуру". Подібна установка завдала істотної шкоди філософії, культурології і педагогіці. Національна культура формально продовжувала існувати і розвивалась в межах художньої самодіяльності, але фактично вона позбавлялась свого кореня.

В структурі духовної культури особливого значення набуває естетична культура в цілому та музична - зокрема. У дисертації на основі вивчення педагогічних досліджень /І.А.Зязюна, Н.Б.Крилової, В.О.Сухомлинського та ін./ розглядається сутність поняття "естетична культура".

Важливою складовою частиною естетичної культури є культура музична. На жаль, до цього часу питанням власне музичної культури приділялось недостатньо уваги. Цьому питанню у СРСР присвячувались праці Ю.Б.Алієва, А.Н.Сохора, Р.А.Тельчарової. В Україні проблеми музичної культури розроблялись в наукових дослідженнях Н.В.Гузій, Л.Г.Коваль, Л.О.Хлебнікової та ін.

Виходячи з аналізу педагогічних праць, присвячених музичній культурі, в дисертації музична культура визначається як складне інтегративне утворення, що поєднує в собі музичний смак, здатність сприймати та адекватно оцінювати музичні твори різних жанрів і стилів, знання музично-теоретичного та естетичного характеру, а також творчі та виконавчі навички /співу, гри на музичних інструментах тощо/.

У тексті дисертації за музичною обізнаністю та характером реакції на музику виділено три рівні музичної культури підлітків - низький, середній та високий.

Аналіз теоретичних положень педагогів /Н.М.Гришанович, Т.М.Завадської, В.І.Петрушина/; психологів /Л.С.Виготського, О.М.Леонтєва/; соціологів /Е.Є.Алексєєва, Г.Л.Головинського, А.Н.Сохора/; мистецтвознавців /С.Г.Гур'єва, О.Г.Костюка/; музикознавців /Т.А.Діденко, І.Л.Набока, Д.П.Ухова/ дав можливість виявити причини диференційованого ставлення підлітків до розважальної і академічної музики, які поділяються на об'єктивні та суб"єктивні.

До об'єктивних причин віднесені такі: комунікативна функція масової музики, її екстравертована спрямованість, "ефект аури" /С.Г.Гур'єв/, який призводить до музичного фанатизму, недостатність кваліфікованих викладачів музики в загальноосвітніх школах, недостатня кількість літератури з методики музичного виховання, недостатнє використання елементу проблемності в подачі музичного матеріалу та пошукового характеру музично-пізнавальної діяльності, формальний характер, недостатня насиченість та одноманітність уроків музики; перевага теоретичного матеріалу над живим процесом музикування, відсутність цілісності уроків і логіки навчального матеріалу; слабкість міжпредметних зв'язків у діючій програмі і практиці музичного виховання; недостатнє використання сучасних пісень в навчальному хоровому репертуарі, недостатність використання школою самодіяльного і професійного мистецтва в формуванні музично-естетичних інтересів школярів; приоритет ідеологічних чинників над музично-естетичними.

Як на суб'єктивні причини вказано на відсутність первинного музичного досвіду та характер сприймання музики.

На основі узагальнення теоретичних положень педагогів нами було виділено особливості формування у підлітків музичної культури засобами музики масових жанрів:

І. Поетапність, поступовість. Прилучення підлітків до класичної, народної та сучасної академічної музики повинно здійснюватись в три етапи:

І/ Підготовчий етап, який передбачає використання зразків масової музики - "диско", "електро-поп", реп, хіп-хоп, традиційні напрямки рок-музики, що користуються популярністю в підлітковому середовищі. Зразки масової музики можуть реалізуватись у

ході різноманітних форм навчання і дозвілля - від уроків музики до шкільної дискотеки. Ілюстрацію музичних творів доцільно доповнювати інформацією про даного автора, виконавця, гурт тощо, а також аналізом /у ході лекторію/ історичних, соціальних і естетичних коренів та основ виникнення, розвитку та функціонування різноманітних жанрів, стилів та напрямків масової музики - від "диско" та репу до авангарда і панк-року. Надзвичайно важливим уявляється акцент на твори української масової музики, що апелюють до національних коренів.

2/ Навчальний /інформаційно-пізнавальний/, що передбачає використання на уроках музики, на факультативних заняттях, під час проведення шкільних дискотек та тематичних вечорів поруч з "привабливими" більш складних творів, що вимагають від слухачів більш високої музичної підготовки. На цьому етапі вважається за доцільне проведення тематичних бесід про академічну та масову музику з включенням музичних ілюстрацій творів розважального характеру, складних зразків у жанрах джазу та рок-музики /рок-опера, рок-сюїта, рок-кантата/ та твори масової музики /естрада, рок, співана поезія/, орієнтованих на національні корені.

3/ Розвиваючий /активно-творчий/ етап, що передбачає стимулювання в учнів інтересу не тільки до академічної та народної музики, але й до традиційного і модерн-джазу, а також високохудожніх зразків у жанрі рок-музики, формування у підлітків навичок самостійно визначити жанри, стилі та напрямки творів, що прослуховуються. У зв'язку з цим вважається за необхідне читання спеціального факультативного курсу "Світова музична культура", що передбачає ознайомлення підлітків /у популярній формі/ з найбільш поширеними та значущими жанрами, стилями і напрямками як класичної і сучасної академічної, так і масової музики. При цьо-

му надзвичайно важливо викриття історичних, естетичних і соціальних коренів масової музики /як соціокультурного явища/, її взаємозв'язку з соціальними явищами, що переживаються суспільством.

П. Врахування індивідуальних та вікових особливостей підлітків - прагнення до самовираження, самооцінки; залежності від думки однолітків; підвищена потреба в спілкуванні, в розвагах.

Лекції циклу "Світова музична культура" повинні бути викладені в популярній, дохідливій для підлітків формі. Кожна лекція повинна передбачати наявність музичних ілюстрацій відповідного змісту.

Ш. Врахування інтересів підлітків може виступити стимулюючим фактором при сприйманні учнями циклу лекцій "Світова музична культура". При цьому важливо проводити з учнями диспути, дискусії з приводу тих чи інших явищ, що відбуваються в музичному житті, радіо- і телепередач, публікацій у пресі, прослуханих платівок, компактдисків, магнітоальбомів та концертних програм, що сприяє пробудженню в учнів здібностей до аналітичної, критичної і теоретичної діяльності.

У дослідженні на основі аналізу педагогічної, соціологічної та музикознавчої літератури ми запропонували уточнення поняття "музика масових жанрів", "поп-музика", "рок-музика", перелік функцій масової музики.

Виходячи з трактовок педагогів /А.Г.Болгарського, Б.А.Бриліна, Н.А.Кутової/, музикознавців /Т.А.Діденко, І.Л.Набока/, соціологів /М.П.Мейнерта, М.Д.Саркітова, А.Н.Сохора, М.В.Сущенка/ ми вважаємо за правомірне вживання понять "масова музика" та "музика масових жанрів". До музики масових жанрів ми відносимо поп-музику, котра включає в себе стилі "диско", "ПЕП" та тради-

ційну естрадну музику, а також традиційні напрямки рок-музики.

Рок як музичний жанр - це сукупність стилів і напрямків, для яких /при всій їх зовнішній відмінності/ характерні гіпертрофована роль ритму, органічне сполучення музики з поезією /рок-поезія/, театралізацією /рок-шоу/, перукарською і модельєрською справою, участь слухачів-глядачів у процесі виконання композицій, а також певний рівень психологізації та фізіологізації.

Рок як соціокультурний феномен - це форма культури певного покоління, що, як правило, відповідає соціально-етичним запитам тих чи інших молодіжних течій, віддзеркалюючи реальні проблеми буття.

На підставі вивчення та аналізу різних функцій масової музики, запропонованих вітчизняними та зарубіжними вченими, нами було запропоновано власний, більш повний, на наш погляд, перелік. Масова музика виконує такі функції:

1/ комунікативну, що пов'язана із спілкуванням з приводу музики;

2/ аффіліативну, що передбачає включення до певної групи або спільноти;

3/ суггестивну, що пов'язана з навіюванням;

4/ пронологічну, що передбачає закріплення певного стереотипу поведінки;

5/ психологічної та фізіологічної розрядки /крик, тупотіння тощо/;

6/ ідентифікації з собі подібними;

7/ рекреативно-гедоністичну, що пов'язана з отриманням задоволення від слухання музики;

8/ естетичну, що передбачає естетичну насолоду;

9/ ескапізму, відходу від реальності /що споріднює музику з

наркотиками/.

У дослідженні приділено увагу історії розвитку масової музики у світі та в Україні. Зроблено детальний аналіз історичного розвитку масової музики, починаючи з часів подорожуючих музикантів - трубадурів, труверів, міннезінгерів і закінчуючи нашими днями.

В усі часи музика масових жанрів характеризувалася доступністю і дохідливістю до широких мас. Дисертант детально зупиняється на аналізі чинників, що сприяли виходу масової музики на якісно новий етап розвитку. Умовно чинники розподіляються на музичні, соціальні та технологічні.

Розгляд історичних, соціальних і технологічних аспектів масової музики дав можливість визначити її як сукупність різноманітних жанрово-стилістичних утворень від чисто розважальної танцювальної музики в стилі "диско" і традиційної естради до роктворів різних стилів та напрямків.

В дисертації даються визначення основних жанрів, стилів та напрямків поп- і рок-музики.

На підставі аналізу матеріалів про українську масову музику в дослідженні було виділено 4 етапи її розвитку:

I/ процес становлення естрадної та біт-музики в Україні /I962-I969 рр./;

2/ зростання професійного рівня музикантів, створення перших українських ВІА /I969 - кінець 70-х рр./;

3/ виникнення перших українських рок-груп /I980-I986 рр./;

4/ формування національно самобутньої української масової музики /I986 - наші дні/.

У другому розділі "Шляхи підвищення ефективності формування музичної культури підлітків" засобами музики масових жанрів ві-

дображено результати констатуючого і формуючого експериментів.

З метою вивчення рівня музичної культури підлітків нами протягом 1987-1990 рр. було проведено констатуючий експеримент. Дослідження складалося з двох частин.

Перша частина передбачала виявлення особливостей загального розвитку різних вікових груп в цілому та їх музичної культури зокрема. Мета експерименту полягала в тому, щоб простежити еволюцію музичних переваг на різних вікових етапах - від молодшого шкільного віку /1-3 класи/ до старшого /8-11 класи/. Учням 1-11 класів у кількості 730 чоловік було запропоновано відповісти на запитання спеціальної закритої міні-анкети. Результати анкетування дали підставу для висновку про високу питому вагу в цьому віці музики переважно розважального характеру.

Експеримент показав, що музичні орієнтації різних вікових категорій виявились практично ідентичними, не зазнавали в процесі вікового розвитку істотних змін, знаходились в руслі музичних поробок низького естетичного гатунку, орієнтованих на невибагливе, некритичне сприймання.

Друга частина експерименту охоплювала більш вузьке коло респондентів - учнів 6-7 класів у кількості 140 чоловік і проводилася в два етапи.

Перший /квітень 1987 р./ - виявлення вихідних музичних уподобань підлітків.

Другий /1987-1990 рр./ - ознайомлення учнів з різними музичними жанрами, стилями і напрямками.

В процесі роботи використовувались такі форми: демонстрація оригиналів класичних творів та народних пісень і їх ритмізованих обробок з метою співставлення та порівняння на уроках музики, музичні лекторії в позаурочний час /тривалістю 30-40 хв./, шкіль-

ні дискотеки.

У ході роботи було використано такі методи дослідження: слухова музична анкета, усне та письмове опитування, метод опосередкованого спостереження, вивчення домашніх фонотек учнів.

В результаті проведення вихідної слухової музичної анкети було виявлено, що підлітки надають перевагу стилям "євро-диско" і "електро-поп". Причинами цього є одноманітна ритмічна організація музичної тканини, невибаглива мелодія, що не вимагає від слухача розвинутих музичних здібностей при сприйманні.

На основі узагальнення анкетних даних та усного опитування було умовно виділено в експериментальних класах три рівні музичної культури - низький, середній та високий.

Протягом 1991-1994 рр. нами було проведено формуючий експеримент. Метою експеримента було створення методичної системи з прилученням підлітків до класичної, народної та сучасної академічної музики засобами музики масових жанрів, розробка спеціального курсу "Світова музична культура".

У ході здійснення формуючого експерименту було зроблено три діагностичні зрізи - початковий, проміжний та підсумковий; у відповідності з ними проводились три слухові музичні анкети з письмовим опитуванням на знання імен і назв українських, російських і зарубіжних виконавців та колективів.

Результати вихідної анкети /початковий зріз/ та анонімного опитування дали можливість встановити надзвичайно низький рівень музичної культури підлітків, їх орієнтацію на модні та легкі для сприймання музичної течії, сильну нахильність музичних інтересів підлітків впливу засобів масової інформації.

Експеримент з учнями 6-7 класів у кількості 140 чоловік проводився в три етапи:

I/ підготовчий - з використанням знайомого учням музичного матеріалу;

2/ навчальний /інформаційно-пізнавальний/ - передбачав ознайомлення підлітків з основними музичними жанрами, стилями і напрямками в межах музичного лекторію, формування в учнів установки на сприймання змісту творів академічної та масової музики, формування в учнів здібностей до естетичної оцінки прослуховуваних творів;

3/ розвиваючий /активно-творчий/-було спрямовано на залучення учнів до активної діяльності, яка полягала в проведенні дискусій і диспутів, в підготовці бесід за їх вибором тощо.

При розробці лекційного курсу "Світова музична культура" використовувалась наукова і популярна музикознавча та соціологічна література, матеріали, опубліковані в загальній, спеціальній та неформальній пресі, а також фонограми радіо- і телепередач, грамплатівки, аудіокасети, особисті бесіди дисертанта з музикантами та журналістами.

Музичний лекторій проводився в позаурочний час двічі на тиждень /загальний обсяг - 68 занять/.

За рівнем розвитку музичної культури та характером реакції на поданий музичний матеріал учнів було поділено на три групи.

I групу складали учні з низьким рівнем музичної культури /104 учня або 75%/, уподобання яких мали цілком гедоністичний характер.

II групу /26 учнів або 17%/ складали учні з середнім рівнем музичної культури. Сприймання музики мало більш пізнавальний характер, але знаходилось в межах суто розважальних жанрів і стилів.

В III групу ввійшли учні з високим рівнем музичної культури

/10 учнів або 8%/. Їхні інтереси мали яскраво виражений пізнавальний характер, перевага віддавалась класичній, народній, сучасній академічній музиці, а також джазу та інтелектуальним напрямкам рок-музики.

З метою спостереження за змінами музичних смаків підлітків було досліджено домашні фонотеки.

Окрім того, протягом усього періоду експерименту щомісяця регулярно проводились шкільні дискотеки. З одного боку, на дискотеках учням пропонувалась інформація про їхніх улюблених виконавців, з іншого - дискотеки також сприяли виявленню змін у музичних уподобаннях підлітків. Дослідження домашніх фонотек та шкільних дискотек дозволили виявити короткочасний характер музичних уподобань учнів.

Результати слухової музичної анкети, яку було проведено у грудні 1992 р. /проміжний зріз/, показали, що в музичних орієнтаціях підлітків відбулися лише незначні зміни, передусім пізнавального характеру.

У травні 1994р. нами було проведено слухову музичну анкету /підсумковий зріз/, яка ставила на меті визначення рівня музичної культури підлітків по закінченні роботи.

Результати опитування з використанням української частини анкети продемонстрували зростання рівня знань про українську масову музику, про що свідчили дані результатів конкурсу на знання імен і назв українських виконавців та колективів. З іншого боку - низький рівень інтересу до неї.

У трьох частинах анкети перевага віддавалась легким для сприймання різновидам масової музики - естрадної пісні, "диско", поп-року тощо.

У всій програмі анкети найбільш високо було оцінено пісню

Ч.Беррі "Музика рок-н-ролу" у виконанні англійського квартету "Beatles". Цю пісню характеризують проста для запам"ятовування мелодія, пружній танцювальний ритм, запальний характер виконання. Негативне ставлення учнів викликала авангардна композиція Дж.Леннона "Революція №9" у виконанні "Beatles". Ця композиція представляє собою комбінований набір звуків - уривки розмов, шум вулиці, різноманітні нагромадження звуків, спонтанно взяті уривки музичних фраз.

Виходячи з цього, було зроблено висновок про те, що популярність твору не завжди визначається особистістю автора та виконавця. Важливими складовими частинами популярності є такі особливості самого твору, як належність до певного жанру або стилю, риси мелодико-гармонійної мови та ритму.

Після наших занять виросла питома вага поведінкового компоненту музичної культури. Підлітки стали більше прилучатись до народної та академічної музики /слухання, відвідування концертів, колекціонування платівок і книг про музику/.

Проведене дослідження підтвердило гіпотезу та дало можливість зробити такі висновки:

І. Музична культура підлітків формується під впливом двох чинників - засобів масової комунікації і спілкування з однолітками, що в кінцевому результаті призводить до споживання музичної продукції низького естетичного гатунку, далекої від національних коренів. Головне завдання музичної педагогіки сьогодні полягає в забезпеченні цілеспрямованого характеру процесу формування у підлітків високої музичної культури. Сформувати високу музичну культуру означає:

- виховати музичний смак, здатність до естетичної оцінки музичних цінностей;

- наділити учнів знаннями музично-теоретичного та естетичного характеру, навчити їх самостійно орієнтуватись в основних музичних жанрах, стилях і напрямках;

- сформувати в учнів навички в активно-творчій музичній діяльності.

2. Музика масових жанрів може бути використана як фактор формування у підлітків музичної культури лише за умови цілеспрямованого педагогічного впливу. Основними шляхами педагогічної діяльності по формуванню у підлітків музичної культури є:

- урок музики як спеціально організована форма педагогічної діяльності;

- музичний лекторій як форма позакласного заняття з школярами;

- шкільна дискотека як форма підвищення творчої активності підлітків.

3. Рівень музичної культури учня визначається рівнем його загального розвитку - його інтелектуальними здібностями, інтересом до художньої літератури та інших видів мистецтва. З іншого боку, музична культура має зворотній вплив на загальний розвиток учня.

4. Шкільні програми з музики повинні враховувати явища, що відбуваються в сучасній академічній та масовій музиці. При цьому особливої уваги необхідно приділяти музичним зразкам, що апелюють до національних коренів.

5. Вчителю музики слід самому орієнтуватись у різновидах не лише академічної, але й масової музики. У зв'язку з цим вважається за доцільне введення на музично-педагогічних факультетах педагогічних вищих навчальних закладів спеціального курсу "Масова музична культура" або спеціального розділу в межах пред-

мету "Методика музичного виховання".

При подальшій розробці проблеми формування музичної культури особистості спеціального вивчення потребують такі питання як специфіка розвитку музичної культури у віковому аспекті, взаємодія різних видів мистецтв у формуванні музичної культури, особливості формування музичної культури в сім'ї.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях автора:

1. "Скажи, яку музику ти слухаєш, - і я скажу, хто ти..." - "Музика" - 1992 - N 4 - с.30-31.

2. Чи можна двічі увійти в одну й ту саму музичну течію? - "Музика" - 1992 - N 6 - N 1 - с.26-27, 30, 28-29.

3. Популярна музика в дзеркалі соціології - "Музика" - 1993 - N 3 - с.30-31.

4. Музыкальный клуб - "Школьный вестник" /Москва/ - 1993 - NN 3, 6, 12; 1994 - NN 3, 5 /журнал для сліпих/.

Шостак Г.В. "Музыка массовых жанров как фактор формирования музыкальной культуры подростков". Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01- Теория и история педагогики. Киев,1995.

Защищается система формирования у подростков музыкальной культуры средствами музыки массовых жанров.

В диссертации теоретически обосновываются возможности использования музыки массовых жанров в процессе формирования у подростков музыкальной культуры, раскрываются особенности развития массовой музыки в Украине, излагаются система диагностики

уровней музыкальной культуры подростков и специальный курс "Мировая музыкальная культура" для преподавания в общеобразовательной школе.

Установлено, что практическое использование музыки массовых жанров повышает эффективность формирования музыкальной культуры подростков лишь при условии наличия у них первоначального опыта общения с музыкой.

G.V.SHOSTAK. Mass genre musik as a factor of forming teenagers' musical culture.

Thesis for the degree of candidate of paedagogic sciences in the speciality 13.00.01-"Theory and history of pedagogic", Kiev,1995.

There has been defended of forming teenager's musical culture with means of mass genre music.

The thesis has a theoretical ground of possibility of using by mass genre music in process of forming teenager's musical culture, it is opened peculiarity of development of musical culture in Ukraine and alsow it is said about a system of a diagnose of a level teenagers' musical culture and there is a special course: "World musical culture" for a secondary school.

Ключевые понятия - музыкальная культура и музыка массовых жанров.

УГП. I8.04.96 р. Т.I00.